

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

O sredo 28. velkiga travna (poznóživna) 1851.

List 22.

Skrivnost zraven druge zelenjave posebno lep špargelj lahko in skoraj brez vsih stroškov zrediti *).

Libuš ali špargelj je pomladanjski vertni sadež, ki se prav lahko in po dobri ceni v mestu prodá, ker je prijetna, žlahna in zdrava jéd. Ako bi se ga hotli vsi vertnarji in vertnarice pridno poprijeti, bi si pridobili ž njim gotovo veliko dobička, ker se lože, kakor marsikter drug sadež v mestu prodá.

Poglavitne reči, špargelj s pridam pridelovati, obstojé sosebno v tem: da se 1) na lahko vižo in brez velicih stroškov njiva za špargelj napravi, in da se 2) iz te njive, kjer je špargelj, tudi za pridelano drugo zelenjavo ali sočivje toliko dobička pridobi, kakor da bi špargeljna clo na nji ne bilo.

Ta dobiček se pridobi z dobrim gnojenjem, kakor je za zelniške navadno, in s pridnim obdelovanjem špargeljnové njive. Tako obdelovanje da posebno lep špargelj, pa tudi druge lepe zelenjave dovelj, ktera stroške za obdelovanje špargeljna popolnoma splača.

Ako ravno se na na tako vižo gleštanjih njivah špargelj morebiti tako dolgo ne obderži, kakor po stari navadni šegi — kar pa še ni gotovo — ne škodje to posestniku njive clo nič, ker mu obdelovanje špargeljna skoraj nič stroškov ne prizadene, in se špargelj lahko večkrat iz noviga seje.

Naprava novih špargeljnovih gréd prizadene vertnarju veliko veselja, in ni skoraj léta, da bi jez na takih tudi z drugimi sadeži obdelanih njivah več ali manj novih špargeljnovih gréd si ne napravil, na nekterih mi večidel že o 3. lélu za palec debel špargelj zrasede.

Po tem predgovoru hočem popisati, kako se nar pripravniši špargeljnové njive napravijo, in scer nar poprej take, na kterih se špargeljnovó sème seje.

Ta naprava je le za tiste, ki ž njo clo nobenih stroškov imeti nočejo, ali za tiste, kterim ni nič nad tem ležeče, ali je špargelj ene léta poprej ali pozneje dober.

Njiva za špargelj mora nar manj 1 dober čevljev globoko persti imeti, ne sme močirna biti, pa tudi, kar je le mogoče, ne kamnitna. Scer naj že bo kakoršna koli, ker se s potrebnim obdelovanjem takó poboljša. Močirna zemlja, v kteri špargelj lahko gnije, se mora poprej po izrezanih grabnih, v ktere se voda steka, na suho djati, po tem je pa tudi dobra.

Nar poprej je po tem treba, da se o jeseni dobro, popolnoma zrelo špargeljnovó sème dobi, kar ni teško ga iz mestnih vertov dobiti, — le na to naj se gleda, da

se od taciga špargeljna dobi, ki je nar manj en močen perst debel.

Po tem naj se, kadar koli je o jeseni — spomladi se zna scer to tudi zgoditi, pa sème pride pozneje vùn — na neprekopani njivi, postavim, na taki, na kteri se je tisto léto lep kapus (zelje) pridelal, odločijo 4 čevlje široke grede, med kterimi naj se poldrugí ali 2 čevlja široka steza pustí. Na vsako grêdo naj se prinesó na 4 čevlje saksebi (podolgama njive) taki kupci gnojá, ki jih dva moža na tragah nesti zamoreta, in ta gnoj naj se podolgama in po sredi grêde z matiko podkoplje. Ker bo taka gnojna rajda po širokim k večimu 2 čevlja široka, bo tedaj na vsaki strani grêde 1 čevljev prazne zemlje ostalo.

Na obeh teh straneh praznih krajev naj se reže po vertnarski žnori graben tako širok, kakor se z navadno matiko na enkrat izrezati da; izrezana perst se verže na rajdo na sredi grêde; to stori, da se zemlja po sredi nakopiči, ker se mora pa z matiko enmalo poravnati.

Dno tako napravljeniga blizo pol čevlja globokiga grabna se kakor njegoví stranski plati enmalo poravnana (planira) in potem se v njem 1 palec globoka gredica zavleče, v ktero se po čevlju saksebi le eno špargeljnovó zernice vseje, nikdar pa cela špargeljnova jagoda ne položi.

(Konec sledí.)

Kmetijsko orodje dolgo časa dobro ohraniti.

Za dolgočasno ohranjenje gospodarskiga orodja kmetovavci vse premalo skerbé. Potrebno je

- 1) vse, kar se zlomi ali le malo poškodje, berž popraviti, da se večí škodi, večim stroškam, in po tudi večí zamudi pri delu v okom pride;
- 2) da ne stojé vozovi, plugi, brane i. t. d. pod milim nebam, da jih dež ne premakva, in sončna vročina ne prepeka, ampak da je vse orodje vselej pod streho spravljeno;
- 3) kaj dobro je, vse orodje in vozove z oljnato barvo (farbo) namazati (poštrihati); stroški zató so veliko manjši kakor je dobiček te namaže, po kteri orodje še enkrat dalje terpi. Nič ni boljši za terpež lesá, kakor taka namaža.

Komur je pa oljnata barva predraga, temu svetjemo neko drugo tudi prav dobro, ki je dober kup. Naredi se prav lahko takole: pripravi si 10 bokalov vrele vode (kropa) v kotlu, in prideni 1 lot prav dobro stolčeniga beliga vitriola (weissen Vitriol); — potem zmešaj 3 maslice moke v 10 bokalih merzle vode, da napraviš prav čist močnat sok brez kep, — ta sok se med tem, da se zmiraj pridno v kotlu meša, počasi k kropu prilije. Zraven tega se 25 lotov kolofonja (to je tiste kuhane smole, s ktero godci strune na go-

*) Prav bi bilo, da bi se tudi pri nas reja špargeljna, ki se tako lahko prodá, povzdignila, ker špargelj, kakor ga na Ljubljanskim tergu kupujemo, večidel ni veliko debelejši, kakor debela slama!

Vred.

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

O sredo 4. rožnika (poznoživna) 1851.

List 23.

Méra, na živim govedu pézo mesa natanjko ceniti.

Ministerstvo kmetijstva je blagovolilo te dni Ljubljanski živinozdravniški učilnici mero poslati, s katero se da na živi goveji živini peza mesa zvediti. Ta mera obstoji v močnim traku, ki je na eni strani v palce (cole) za cenitev mesa goveje živine razdeljen; na drugi strani je mera konjske velikosti. Traku je priložen popis tega ravnanja in tablica, da se po ti meri brez dolgiga rajtanja peza mesa naglo izvé. Vse skupej je shranjeno v majhni škatlici, na ktere pokrovu se naznanik najde nanagloma zvediti, kdaj bo krava teletila i. t. d.

Nar važniši reč te priprave je gotovo ta: pezo mesa na živim govedu zvediti, — in gotovo si bo vsak, ki živino prodaja ali kupuje želel, tako mero imeti, po kateri vsak na prav priprosto vižo in brez vse težave pezo mesa ceniti zamore, in toliko bolj si bo take priprave želel, ker vsa priprava skupej ne velja čez 30 kraje.

Živinozdravniška učilnica bi si bila berž več tacih škatlic za prodaj naročila in potem za Slovence nemško pisanje v slovensko prestavila, ako bi je ne bila ena reč v tem zadržala, namreč tale: omenjena tablica za nagli prerajt je za Tiroljske goveda napravljena; poskusili so jo scer že tudi na Koroškem in na Štajarskim in jo poterdili; — kako pa bo za naše goveda, bojo mogle še le skušnje učiti, kar se bo kmalo zgodilo. Ako bo skušnja dobra, bomo skerbili tacih škatlic naročiti in popis v slovenskim jeziku živinorejcam in mesarjem podati.

Sedaj le pristavimo neko skušnjo iz Štajarskiga, ki so jo nam častiti gosp. J. H. že zdavnej v ti zadevi naznanili, rekoč:

„Memo gredé slišim pri nekim mesarju hud prepír in kreg. Drugo jutro vprašam mesarja: kaj pa ste se včeraj tako prepirali? Vês nejevoljen mi reče: vôle sim kupoval, pa po nobeni ceni se nismo mogli zastopiti; kmet in njegovi mešetar sta par volov za cel cent više cenila, kakor resnično imata. Jez: Pa za gotovo veste, kakošno pezo vola imata? On: Se vé, to mi ja moje roke pokažejo. Jez: Ali se ne zmotite včasih? On: Se že pripeti za kakih 20 liber, ali več malo kedaj. Jez: Jez vas pa čem naučiti, da boste na živim volu natanko zmerili, in lahko vedili, koliko bo mesa imel. — Na to se mi na glas nasmeja, in reče: ta je pa že bosa! — kaj si še gospôda vse ne zmislil! — Jez: Perviga vola ki ga zaklati hočete, bova zmerila. Berž drugi dan me pokliče in smejljaje prosi, da bi vola meril. Zmerim mu ga po svoji meri in rečem: vol bo imel 347 lib. in spet s smeham mesar vola odpelja. Ali tretji dan se mi več ne smeja, ampak me sterma in čudljivo gleda, in pa prosi: Dragi gospod! naj me naučijo živino mériti, rad jim plačam! nikdar bi ne bil

verjel, da se zna na živim govedu tako na tanko peza najti, zakaj le za eno samo libro gre naskriž, vol je imel 348 liber. Drugič in tretič sim mu moral, preden je hotel klati, vole mériti, in nikol za 5 liber naskriž ni šlo. Napravil sim mu tako mero, in prav hvaležen je. Pa tudi nekaj kmetov je od tega zvedilo, in peršli so, mi clo krono obetaje, da bi jih takiga učil, in prav rad jim že zdavnaj in v nekih krajih že sploh znano skrivnost razodenem, da se laglej goljufije ognejo.“

Skrivnost zraven druge zelenjave posebno lep špargelj lahko in skoraj brez vsih stroškov zrediti.

(Konec.)

Špargeljnov, ki so drugo spomlad na grêdah zrasli, naj se le toliko pustí, kolikor jih ima, nar manj za 2 čevlja saksebi, prostora; zakaj vsak dorašen špargelj potrebuje okoli sebe za 3 čevlje prostora. Po tem se pognoji prostor, ki je med vsakterim špargeljnam, in se vsadí na slehern tak prostor ena kapusova sadika (flanca); po nakupičenim verhu grêde se pa v sredo med enim in drugim špargeljnam tudi kapusova sadika vsadí ali pa kumara. Take mlade špargeljnovne sadike so plôdne kakor plevél, ki še veliko lét potem krog in krog iz korenine sadike poganjajo in s tem dokazujejo, da so rodovitne in da se ne dajo lahko zadušiti.

Prihodnjo jesen se znajo zavoljo tega grabni brez skerbí z gnojem nasuti, ki po tem drugo leto celo njivo dobro gnojí.

Tretjo spomlad se okoplje njiva — le mlade špargeljnovne sadike naj se varjejo, da se ne poškodovajo — se ravno in lepo z matiko in grabljami obdela in solata, čebulja ali enaka zelenjava poseje ali pa namesto tega pozneje zopet s kapuzam obsadí, tudi turšica, prosó ali drugi visoki sadeži se znajo nanjo vsejati. Si je vertnar na to vižo več grêd napravil, se obdelovanje močno polajša, ako se grêde na 4 voglih z majhnimi lesenimi količi zaznamovajo, in potem vse grêde z med njimi ležečimi stêzami vred v eno njivo složijo in okoplejo. Stezé se dajo potem lahko po vertni žnori pohoditi, in če je treba, globokeji izkopati, kar pa pri večih špargeljnovih njivah treba ni.

Tako navadno napravljene špargeljnovne grêde se vsako leto spomladi ali pa že tudi o jeseni vnovič gnojé in obdelajo; zraven tega se s tako zelenjavo ali sočivjem obsejejo ali obsadijo, ki ne dela globokih korenin, in stroške vsiga obdelovanja z bogatim pridelkam poverne.

O 4. letu po tem takim zrasede že lep špargelj, ki naj se pa, ker je prvi, nikar vês ne poreže, ampak le, kar ga je nar debelejiga. Kdor špargelj prezgodejreže, namreč če ni nar manj en močan perst debel, si zna špargeljnovne grêde za vselej pokvariti.

Nižji ko pridejo, sčasoma na to vižo špargeljrove sadike po vsako letnim močnim gnojenju, toliko bolj so obvarovane vsakega poškodovanja, in toliko manj škode terpe, ako ravno se zraven špargeljna tudi drugi sadeži pridelujejo. Dobro je zavolj tega, vunder ne ravno potrebno, ako se zraven gnojenja gréde vsako leto tudi nekoliko z nasipanjem pèska povikšujejo.

Tako napravljene špargeljrove njive, ki zraven lepiga špargeljna tudi druge pridelke donasajo, se znajo lih tako dolgo dobre ohraniti, kakor po stari šegi obdelovani špargelj, ako ga kakošna posebna nesreča, miši ali podgane ne poškodujejo. —

Najdejo se špargeljrove sadike (flance), ktere do kresa (po kresu se ne smé špargelj več rezati), 1 ali clo 2 funta nar lepšiga špargeljna dajo. Sploh se scer ne more takošen obilen pridelk pričakovati, ker se pridelk tudi po lastnosti vremena in kraja ravná. Na vsako vižo je pa po tem obdelovanju vse, kar špargelj verže, čist dohodik, in vertnarju več dobička verže, kakor vsakoršna druga zelenjad.

Skrivnosti te koristne špargeljrove reje obstojé tedaj zlasti v spolnitvi sledečih trojnih reči:

- 1) da pride špargelj dovelj globoko v zemljo, namreč sčasoma in polagama 1 čevelj globoko;
- 2) da se špargelj pri okopovanju gredá, in kadar se pervikrat reže, ko je 1 palec debel, kar je nar bolj moč, poškodovanja varje;
- 3) da se špargeljnova njiva vsako leto dobro gnojí, zraven tega pa z drugo pripravno zelenjavo ali sočivjem, kteriga korenine pa ne smejo tako globoko v zemljo seči kakor špargeljrove, obseje ali obsadí, in takó vsako leto zraven pridelk dalje.

Nova postava

za nastánjenje vojakov.

Za nastánjenje vojakov — ali kakor ponemčano pravimo: za vkvartiranje soldatov — je prišla, kakor smo že zadnjič rekli — nova postava na dan, iz ktere naznanimo nektere važniši paragrafe.

§. 1. pravi, da razdelitev armade po mnogoverstnih deželah cesarstva zaukaže cesar, kot nar višji armade zapovednik. Vojaškim oblastim pa gré v zastopnosti z deželnimi oskerbivnimi gosposkami *) določiti, kako se imajo vojaki po vsaki deželi in po posamesnih ostajah (štacionih) nastaniti ali vkvartirati.

§. 2. Vodstvo nastanjenja gré deželnim oskerbivnim gosposkam, ki imajo vse v to spadajoče naukaze dajati, in, ako bi treba bilo, njih spolnitev tudi s silo primorati; tudi imajo nad županijami čuti, da one svoje dolžnosti v tem spolnujejo. O pritožbah razsodijo one po predpisani poti. Ako je pritožba zoper vojake, imajo one to vojaškim oblastim naznaniti, in ako so te pritožbe veljavne, pomoči ondi iskati.

§. 3. Nastánjenje je dvojno: ali je dalje časa terpeče, ali pa je le memo gredé. Dalje terpeče se tisto imenuje, ktero se nar manj za ene kvatre naprej terja, — vsako drugo se imenuje memo gredé.

§. 4. Za memo gredoče vkvartiranje se imajo ceste, po kterih vojaki marširajo, opoldanske in nočne ostaje (štacioni), in za vsako téh ostaj potrebni okraji za vkvartiranje, eni za navadne, drugi za nenavadne ali izredne potrebe določiti.

§. 5. Veči okraj nastaniš se ima pri vkvartiranju le takrat izbrati, ako v manjšim okraju ni dovelj pro-

stora, in ako je manjši okraj po pogostim vkvartiranju že preveč nadleževan bil.

§. 6. Po tem pravilu se je tudi pri tistih nastaniših ravnati, ki z unej navadne ceste ležé in se za vkvartiranje vpotrebujejo.

§. 7. Županije eniga za vkvartiranje določeniga okraja, kakor tudi posamesni kraji ene županije se imajo med sabo primerno verstiti. — Pritožbe v tem razsodijo deželne oskerbivne gosposke.

§. 8. Vsaka županija ima po naukazih te postave skerbeti za vojakam potrebne staniša in kar scer družiga k temu sliši.

§. 9. Če se zamorejo vsi popotni vojaki ali le nekteri izmed njih v kosarne ali kako drugo primerno cesarsko poslopje nastaniti, se ne morejo od županij kakošne druge staniša terjati.

§. 10. Za vkvartiranja armad se imajo sosebnotaki kraji izvoliti, kjer so kosarne ali kosarne namestajoče pohišva.

§. 11. Županijam je pripušeno, za staniša vojakov in kónj posebne poslopja določiti, in v ta namen kosarne in štale zidati ali take poslopja v najem vzeti. Tudi zna vsak drug v zastopnosti s županijo kosarne ali vojaške pohišva napraviti in jih za vkvartiranje vojakov v najem dajati.

§. 12. Pri dalje terpečim vkvartiranju je županii na voljo dano: ali hoče svojo kosarno s potrebno hišno napravo (Einrichtung) previditi ali ne, in za njeno ohranitev, snaženje, kakor tudi za kurjavo in svečavo skerbeti ali ne. Če ona tega noče, se ima z vojaškim oskerbništvam v tem pismeno pogoditi (kontrakt narediti).

§. 14. Vojak se zavolj staniša in zavolj tega, česar je zraven potreba, nima nikdar na hišniga gospodarja obrniti, ampak na župana. — Županija ima nalogo, staniša izbrati in jih vojakam naznaniti.

§. 15. Vojak je dolžán, v tisto staniše iti, ki ga mu županija določi, ako je po naukazu te postave napravljeno.

§. 16. Župan pa je dolžán zastran staniša, če po njegovih mislih vojak tudi preveč terja, vse storiti, kar vojaški poveljnik zapové. Županija se zna po tem pri kantonskim poglavarju zoper tako terjanje pritožiti.

§. 17. Županija mora v svoji okolici vse poskerbeti, kar je zastran staniš za vkvartiranja vojakov predpisano.

§. 18. Da zamore to dostojno storiti, se ji mora vselej prihod vojokov poprej ob pravim času na znanje dati. (Konec sledí.)

Izpisanje deželne naklade

na Krajskim na vse naravne davke za žandar-marijo, za zdravstvo in delavšnico za leto 1851.

V 24. delu letašnjiga deželniga zakonika je razglas c. k. deželniga poglavarstva, po kterim znesó za gori imenovane stroške deželne naklade na vse naravne davke (directe Steuern) krajske dežele za leto 1851 62362 gold. in 8 kraje.

Ker pa naravni davki krajske kronovine in sicer

1) gruntni davk s tretjino vred	719839	gold.	55 ¹ / ₄	kr.
2) hišninski davk „ „ „	49606	„	30	„
3) hišni klasni davk s „ „ „	75075	„	6 ³ / ₄	„
4) pridobnina (Erwerbsteuer)	47040	„	15	„
5) dohodnina po doslejšnim znesku	26444	„	26	„
skupaj tedaj	918006	„	12 ¹ / ₂	„

znese, je za vgotavljenje gori imenovane skupne potrebnosti treba, 4 kraje. na vsak gold. teh naravnih davkov naložiti.

*) Vikši oskerbivna gosposka vsake dežele je c. k. deželno poglavarstvo (Statthalterei); nižji oskerbivne gosposke so kantonske poglavarstva (Bezirkshauptmannschaften).